

KUR'AN JE OBJAVLJEN NA SEDAM HARFOVA

Malik MEMIĆ

memicmalik@gmail.com

SAŽETAK: U ovom radu se bavimo fenomenom objave Kur'ana na sedam harfova. Širok je spektar hadisa koji govore o navedenoj temi, međusobno se nadopunjujući i proširujući. Suština je ostala ista: Kur'an je objavljen na sedam harfova! Posebno nas interesuje fenomen poređenja tematike razmatranih hadisa sa ličnostima ashaba koji se nalaze u njihovom senedu. Muslimanski učenjaci su se razišli u pogledu tumačenja hadisa o sedam harfova. Definitivno značenje ovih hadisa će ostati vječna tajna iz koje se trebaju crpiti suštinske pouke i poruke vjere.

Ključne riječi: Objava, Kur'an, hadis, sedam harfova, kiraeti

Uvod

Pitanje objave Kur'ana na sedam harfova¹ predstavlja svojevrsan izazov za istraživače Riječi Božije, izaziva mnogo rasprava, nedovršenih polemika, intelektualne radoznalosti i umovanja o tome šta bi mogla značiti navedena sintagma. Kada spomenemo sedam harfova, mi zapravo na izvjestan način govorimo o širokoj lepezi hadisa, koji potvrđuju fenomen objave Kur'ana na sedam harfova. Međutim, nije greška koristiti termin hadis o sedam harfova, ako pod tim podrazumijevamo sve predaje koje govore o navedenoj temi. Dakle, krajnju istinu o ovome zna samo Allah, dž.š., ali se razložno nameću neka pitanja, na koja ćemo pokušati dati odgovore. Šta označavaju i kako razumijevati riječi navedene u hadisu o sedam harfova? Zašto je

Muhammed, a.s., izrekao ovaj hadis? Koji su ciljevi, poruke i pouke ovog hadisa? Kako su ashabi reagovali i kako su tumačili navedenu sintagmu? Kako su učenjaci protumačili hadis o sedam harfova?

Originalni tekst hadisa i prijevod

حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عُفَيْرٍ قَالَ : حَدَّثَنِي اللَّيْثُ قَالَ : حَدَّثَنِي عُقَيْلٌ ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ : حَدَّثَنِي عُرْوَةُ بْنُ الرَّبِيعِ : أَنَّ الْمَسُورَ بْنَ مَخْرَمَةَ وَعَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ عَبْدِ الْقَارِيِّ حَدَّثَاهُ : أَنَّ هَمَّامَ بْنَ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ يَقُولُ : سَمِعْتُ هِشَامَ بْنَ حَكِيمٍ يَقْرَأُ سُورَةَ الْفُرْقَانِ فِي حَيَاةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، فَاسْتَمَعْتُ لِقِرَاءَتِهِ ، فَإِذَا هُوَ يَقْرَأُ عَلَى حُرُوفٍ كَثِيرَةٍ لَمْ يُقْرَأَ بِهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، فَكِدْتُ أَسَاوِرُهُ فِي الصَّلَاةِ ، فَتَصَبَّرْتُ حَتَّى سَلَّمَ ، فَلَبَيْتُهُ بِرِدَائِهِ فَقُلْتُ : مَنْ أَقْرَأَكَ هَذِهِ السُّورَةَ الَّتِي سَمِعْتِكَ تَقْرَأُ ؟ قَالَ : أَقْرَأَنِيهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، فَقُلْتُ : كَذَبْتَ ، فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ أَقْرَأَنِيهَا عَلَى غَيْرِ مَا قَرَأْتَ ، فَاَنْظَلْتُ بِهِ أَقْوَدُهُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، فَقُلْتُ : إِنِّي سَمِعْتُ هَذَا يَقْرَأُ بِسُورَةِ الْفُرْقَانِ عَلَى حُرُوفٍ لَمْ تُقْرَأَ بِهَا ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : أَرْسَلَهُ ، أَقْرَأَ يَا هِشَامُ ، فَقَرَأَ عَلَيْهِ الْقِرَاءَةَ الَّتِي سَمِعْتَهُ يَقْرَأُ ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : كَذَلِكَ أَنْزَلْتُ ، ثُمَّ قَالَ : أَقْرَأُ يَا عُمَرُ ، فَقَرَأْتُ الْقِرَاءَةَ الَّتِي أَقْرَأَنِي ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : كَذَلِكَ أَنْزَلْتُ ، إِنَّ هَذَا الْقُرْآنُ أَنْزِلَ عَلَى سَبْعَةِ أَحْرَفٍ ، فَاقْرَأُوا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ .

¹ Važno je kazati da su vodene rasprave oko toga da li je Kur'an objavljen na sedam harfova. Određeni autori i istraživači kritički propituju tradiciju, tj. hadise koji govore o navedenoj temi. Za više informacija pogledati: Hayrettin Ozturk,

“Concerning The Seven Letters in The Qiraat (Reading) of Qur'an”, u: *Современный мусульманский мир*, br. 1, 2018., preuzeto sa: <https://islamjournal.ru/2018/id25/>, 06.06.2022. Također pogledati: Muhammad Kabiru Sabo, “Revelation

of Qur'an in Seven Ahurf (Letters): A Critical Analysis”, u: *EAS Journal of Humanities and Cultural Studies*, vol. I, br. 4, 2019., preuzeto sa: https://sarpublishation.com/media/articles/SARJHSS_12_123-130_c.pdf, 06.06.2022.

Pričao nam je Seid b. Ufejz, njemu El-Lejs, a ovom Ukajl, prenoseći od Ibn Šihaba da mu je kazivao Urve b. ez-Zubejr, njemu El-Misver b. Mahrem i Abdurrahman b. Abd Kari da su čuli Omera b. el-Hattaba, kako kazuje: "Čuo sam Hišama b. Hakima kako još za života Allahovog Poslanika, a.s., uči suru El-Furkan. Slušao sam njegovo učenje i ustanovio da on uči na više harfova (načina), onako kako mene nije poučio Allahov Poslanik, a.s. Bio sam gotovo skočio na njega u namazu, ali sam se strpio dok nije selam predao. Tada sam ga uhvatio za ogrtač i upitao: 'Ko te je naučio da ovu suru učiš ovako kako sam čuo?' 'Naučio me je Allahov Poslanik, a.s.', odgovorio je. 'Lažeš! Allahov Poslanik, a.s., doista me je poučio drugačije nego što si je ti proučio!', rekoh mu. Potom sam krenuo za njim vodeći ga Allahovom Poslaniku, a.s., i rekao mu: 'Čuo sam ovoga kako uči suru El-Furkan na različite harfove (načine), onako kako me ti nisi učio!' 'Pusti ga!', reče Allahov Poslanik, a.s., dodavši: 'Uči, Hišame!' On je učio onim kiraetom kojim sam ga čuo da uči, a onda je Allahov Poslanik, a.s., rekao: 'Tako je objavljen!' Potom je dodao: 'Uči, Omere!' Učio sam mu onako kako me je on naučio, te Allahov Poslanik, a.s., reče: 'Tako je objavljen! Doista je ovaj Kur'an objavljen na sedam harfova, pa ga učite kako vam je lakše!'"²

Ovaj hadis ima tri predajna puta. Prvi predajni put bilježi El-Buhari u svome *Sahibu*, a on ide preko Muhammeda b. Šihaba ez-Zuhrija, koji je čuo Urvu b. ez-Zubejra, koji je čuo Abdurrahmana b. Abd Karija i El-Misvera b. Mahremu da su čuli Omera b. el-Hattaba... Drugi predajni put ide preko Ishaka b. Abdullaha b. Ebi Talhe, koji je prenio od

svoga oca, a on od svoga oca, koji je prenio od Omera. Navedeni predajni put navodi Ibn Džerir u svome tefsiru. Treći predajni put ide preko Ubejdullaha b. Omera, koji je prenio od Nafi'a, a ovaj od Abdullaha b. Omera, a ovaj od Omera. Ovaj zadnji predajni put također navodi Ibn Džerir u svome tefsiru, ali je njegov sened slabe vjerodostojnosti (ضعيف), jer se u njemu nalazi Abdullah b. Mejmun el-Kaddah, za koga su hadiski stručnjaci kazali da je sklon laži (متروك). (Al-Qāri, 2002:9-10)

Tahridž hadisa

Analizirani hadis bilježi El-Buhari u *Sahibu*, u poglavlju *Vrijednosti učenja Kur'ana*, unutar potpoglavlja *Kur'an je objavljen na sedam harfova*, br. 4992. Bilježi ga i pod rednim brojevima 2419, 5041 i 7550. Od autora *Šest temeljnih hadiskih zbirki*, pored El-Buharija, bilježe ga Muslim, Ebu Davud i Et-Tirmizi.

Ostali hadisi

Prije svega, navedeni hadis nije jedini koji se bavi pitanjem sedam harfova, nego se i drugi hadisi bave tim pitanjem, te ih u svojim djelima navode učenjaci i stručnjaci, pa, stoga, možemo govoriti o hadisi-ma, a ne o hadisu o sedam harfova. "Koliko je ovaj hadis bio poznat govori i činjenica da je prenesen posredstvom četrdeset šest seneda." (Fazlić, 2000:34) Zbog velike važnosti ovog hadisa, mnogo je ashaba od kojih se on prenosi. Neki autori navode da se on prenosi od petnaest ashaba. (Fazlić, 1986:8) Ovom prilikom ćemo navesti još nekoliko hadisa kao dokaz da su navedeni harfovi olakšica.

prenosi. Naime, napisane su posebne studije i vodene rasprave o prenosio-cima navedenog hadisa, pa se u nekim studijama navode imena osamnaest ashaba od kojih se ovaj hadis prenosi, i to ovim redom: Omer i Hišam, Osman b. Affan, Alija b. Ebi Talib, Ubejj b. Ka'b, Abdullah b. Mesud, Ebu Hurejre, Muaz b. Džebel, Abdullah b. Abbas, Amr b.

Predaje pravednih halifa

Što se tiče predanja od Osmana, r.a., koje prenosi Ebu el-Minhal Sejjar b. Selame, shodno kojem je Osman, r.a., rekao da "...svjedoči da je Kur'an objavljen na sedam harfova koji su dovoljni i zadovoljavajući", stručnjaci navode da je vjerodostojno i da se navodi u *Šest temeljnih hadiskih zbirki*. (Al-Qāri, 2002:13)

Što se tiče hadisa koji se prenosi od Alije b. Ebi Taliba, a koji bilježi Ebu Fadl er-Razi, navodeći da ga Asim b. Ebi en-Nudžud prenosi od Zirr b. Hubejša, a ovaj od Abdullaha b. Mesuda koji kaže da je Alija b. Ebi Talib rekao da "...Allahov Poslanik, a.s., naređuje da uče onako kako su podučeni". (Al-Qāri, 2002:13)

Predaje ashaba³

Jedan od poznatijih hadisa jeste onaj koji se prenosi od Ibn Abbasa, a u kojem stoji da je Poslanik, a.s., rekao:

أقراني جبريل القرآن على حرف، فراجعته، فلم أزل أستزيد، فازيدني، حتى انتهى إلى سبعة أحرف.

Džibril me podučavao Kur'anu na jednom harfu, pa sam ga ponavljao. Tražio sam da poveća broj harfova, sve dok nije povećao na sedam harfova. (Muslim, 819)

Zašto bi Poslanik, a.s., otežao svome ummetu, ako znamo da je on poslan kao milost svjetovima? (Kur'an, XXI:107) U predaji stoji da je majka vjernika, Aiša, r.a., upitana o moralu Poslanika, a.s., pa je odgovorila da je njegov moral bio Kur'an. (Ahmed, 25813; Ebu Ja'la, 4862; Et-Tahavi, 4435)

Taj hadis glasi:

سئلت عائشة عن خلق رسول الله صلى الله عليه وسلم، فقالت: كان خلقه القرآن.

el-As, Huzejfe b. el-Jeman, Huzejfe b. Ubade b. es-Samit, Sulejman b. Sured el-Huzai, Enes b. Malik, Ebu Talha el-Ensari, Ebu Bekr el-Ensari, Ebu Džuhejm b. el-Haris el-Ensari, Semure b. Džundub, Ummu Ejjub el-Ensari. Ako izuzmemo trojicu pravednih halifa, ostane nam petnaest ashaba od kojih se ovaj hadis prenosi.

² El-Kurtubi navodi u svome tefsiru interpretaciju ovog hadisa koju je dao Ibn Atijje. (Šošić, 2009:99)

³ Kao što smo već spomenuli, analizirani hadis prenosi se od brojnih ashaba, a r. prof. Fadil Fazlić navodi broj od petnaest ashaba. Baveći se ovim pitanjem, došli smo i do drugačijih stavova po pitanju broja ashaba od kojih se ovaj hadis

Budući da je njegov moral bio Kur'an, njegova je zadaća bila da olakša njegovo čitanje i primjenu svim svojim sljedbenicima. Također, Allahov Poslanik, a.s., je živio u sredini u kojoj se njegovala usmena kultura, te je sasvim razumljivo da Božiji Govor, u tom smislu, nije mogao imati statičnu formu. Štaviše, sama transformacija Božijeg Govora u ljudski govor razumljiv stvorenjima ima konotaciju fleksibilnosti i elastičnosti. Naravno, Kur'an je zapečaćen smrću Poslanika, a.s., te nije podložan bilo kakvim izmjenama. Otuda navedenu Poslanikovu, a.s., molbu ("...pa sam tražio da poveća broj harfova...") možemo razumijevati na način da se želi (po) kazati da je Kur'an Časni Govor koji vrijedi za sva vremena, primjenjiv je za svako vrijeme i aktuelan u svakom stoljeću, ne zastarijeva, nego se njegova vrijednost povećava iz dana u dan. Dakle, iz navedenih hadisa uočavamo širok dijapazon fleksibilnosti, odnosno pokušaje Poslanika, a.s., da se Kur'an Časni učini dinamičnijim, fluidnijim i otvorenijim. Otuda, određeni autoriteti u pojmu sedam harfova vide puninu naučavanja vjere i njenu otvorenost! Zapravo, navodi se da je svrha objavljivanja Kur'ana na sedam harfova olakšavanje njegovog čitanja za čitav ummet, uzimajući u obzir sve razlike, a sve kako bi se širile poruke časne vjere sadržane u Njegovoj Plemenitoj Knjizi. ('Abdulmarđi, str. 10)

Od Ubejja b. Ka'ba se prenosi da je kazao: "Poslanik je bio kod čatrnje plemena Gaffar u trenutku kada mu je došao Džibril i rekao mu: 'Allah ti naređuje da tvoji sljedbenici uče Kur'an na jednom harfu.' Poslanik reče: 'Molim Allaha za olakšanje i milost, uistinu to moji sljedbenici neće moći podnijeti.' Došao mu je i drugi put i rekao: 'Allah ti naređuje da tvoji sljedbenici uče Kur'an na dva harfa.' Reče Poslanik: 'Molim Allaha za olakšanje i milost, uistinu to moji sljedbenici neće moći podnijeti.' Potom mu je Džibril došao treći put i rekao: 'Allah ti naređuje da tvoji sljedbenici uče Kur'an na tri harfa.' Reče: 'Molim Allaha za olakšanje i milost, uistinu to moji sljedbenici

neće moći podnijeti.' I na kraju mu je došao Džibril i četvrti put i rekao mu: 'Allah ti naređuje da tvoji sljedbenici uče Kur'an na sedam harfova. Kojim god harfom budu učili, biće ispravno.'" Ovaj hadis, pored ostalih, bilježi i Muslim u *Sabihu*, u poglavlju *Namaz putnika* unutar potpoglavlja *Objašnjenje da je Kur'an objavljen na sedam harfova*. (Fazlić, 2000:35)

Ibn Džerir et-Taberi u svome tefsiru navodi predaju u kojoj se kaže da je Poslanik, a.s., sreo meleka Džibrila u blizini Medine, te mu kazao: "Ja sam poslan narodu koji ne zna da čita i piše, u kojem ima maloljetnika, i sluga, i staraca, i sijedih, i nemoćnih." Melek Objave, Džibril, tada mu reče: "Pa neka uče Kur'an na sedam harfova!" Ovaj hadis od autora *Šest temeljnih hadiskih zbirki* bilježi Et-Tirmizi u svome *Sunenu*.

Ličnosti ashaba i sadržaj analiziranih hadisa na primjeru Omera b. el-Hattaba

Ako detaljno analiziramo hadise o sedam harfova i ashabe od kojih se oni prenose, primijetiti ćemo da je riječ o ashabima koji su bili posvećeni(ji) Kur'anu. S obzirom na to da se Omer, r.a., spominje kao prvi prenosilac hadisa o sedam harfova, nakratko ćemo se osvrnuti na njegov odnos prema Kur'anu i na njegovom primjeru pokušati dokazati da je pitanje prenošenja hadisa, u određenim slučajevima, u uskoj vezi sa preferencijama i sklonostima onoga ko taj hadis prenosi! Uloga Omera, r.a., u pogledu očuvanja, sabiranja i širenja kur'anskog teksta bila je od ključne važnosti u pojedinim fazama kroz koje je prolazio kur'anski tekst. (Alibašić, 2020:36) Svakako, u ovom smislu govorimo, bez imalo sumnje, o punom poštovanju Svete Riječi od strane Omera, r.a. Poznato je da je Omer, r.a., jednog dana otišao svojoj sestri Fatimi, r.a., i kod nje zatekao i Habbaba b. el-Eretta, r.a., i svog zeta Seida b. Zejda, r.a. Habbab je pred ukućanima učio suru Ta-Ha koja je bila ispisana na pergamentu. Kada je Omer, r.a., to čuo, to je izazvalo veliki

problem, s obzirom na to da je on u tom trenutku bio nevjernik. Njegova sestra Fatima, r.a., je uzela pergament i sakrila ga pod svoju odjeću. Nakon tog događaja, budući halifa muslimanske zajednice, Omer, r.a., prihvatio je vjeru, te je to donijelo velike koristi tadašnjoj malobrojnoj muslimanskoj zajednici. (Alibašić, 2020:21) Kada je Poslanik, a.s., preselio na drugi svijet, Omer, r.a., nije želio prihvatiti surovu realnost, te ga je smirio ajet u kojem se kaže da je Muhammed, a.s., samo poslanik... (Kur'an, III:144) U karijskim krugovima je poznato da onaj ko se bavi kiraetskom naukom mora biti svjestan činjenice da je Omer, r.a., spadao u red karija koji su bili sposobni da slovo đād izgovore s obje strane jezika, te uz to, zadovolje ishodište i svojstva koja to slovo zahtijeva. To nas dovodi do zaključka da je bio vrsni karija Kur'ana Časnog! Kao što smo vidjeli, Omerova, r.a., uloga je bila od ključnog značaja, te je dokazao i pokazao koliki značaj ima Kur'an u njegovom životu! Imajući to u vidu, možemo razumjeti jedan segment hadisa o sedam harfova, a to je žestoka reakcija Omera, r.a., na drugačije učenje Kur'ana. Svjestan velikog značaja Kur'ana, nije mogao dopustiti da se on iskrivljuje. Svi navedeni događaji iz njegovog života objašnjavaju zašto je upravo on jedan od ashaba od kojih se razmatrani hadis prenosi.

Broj sedam?

Broj sedam u našoj vjeri zauzima značajno mjesto. Primjera radi, prva sura u Kur'anu ima sedam ajeta, a Allah, dž.š., kaže: *Mi smo ti objavili sedam ajeta, koji se ponavljaju, i Kur'an veličanstveni ti objavljujemo*. (Kur'an, XV:87) Također, Kur'an govori o sedam nebesa i sedam slojeva Zemlje, o sedam mora, itd. Neizostavna je činjenica da je Allah, dž.š., Kur'an počeo objavljivati u sedmom stoljeću po miladu. Učenjaci smatraju da broj sedam, pored toga što označava konkretan broj, može označavati i prostranost, širinu, olakšavanje i mnoštvo. U kontekstu tumačenja razmatranog

hadisa, to znači da broj sedam u njemu može označavati mnoštvo, a ne konkretan broj. Iza ovog broja se krije dalekosežni svijet, on je oznaka i simbol za tajne smislove, u Kur'anu je upotrijebljen sa prividnom granicom, te označava otvorena vrata iza kojih se krije njegov nedokučivi iskaz. (Latić, 2012:37)

Značenje riječi harf?

Riječ harf upotrebljava se u ajetu u kojem stoji: *Ima ljudi koji se Allahu klanjaju na način da u njega sumnjaju, bez pravog uvjerenja* (علي حرف)... (Kur'an, XXII:11) Ona u ovom ajetu ima značenje formalističkog načina. Međutim, u arapskom jeziku ova riječ ima i druga značenja, kao što su: izgovaranje (الهاء), riječ (الكلمة), jezik (اللغة), narječje (اللهجة) i strana (الجهة). Kaže se da ova riječ označava sve ono što ima svoju ivicu i stranu, pa da, samim tim, označava i put. Postoji i razilaženje po pitanju toga da li ona potiče iz arapskog jezika. (Ad-Dānī, 1997:27-28, Latić, 2012:34-36)

Značenje hadisa o sedam harfova?

Učenjaci stoljećima pokušavaju odgonetnuti značenje ovog hadisa i navode mnoštvo mišljenja i stavova po ovom pitanju. El-Kurtubi, znameniti imam i tumač Kur'ana, u svome poznatom tefsiru je citirao učenjaka Ibn Hibbana koji navodi da je sabrao trideset i pet gledišta o ovom hadisu, a Es-Sujuti kaže da postoji četrdeset mišljenja o značenju ovog hadisa. (Latić, 2013:5) Es-Sujuti je na stanovištu da je hadis o sedam harfova višeznačan, te da se njegov smisao ne može dokučiti. (As-Suyūfī, 1987:213)

و المختار عندي أنه من المتشابه الذي لا يدري معناه

Također se navodi da nema hadisa o kojem postoji više doktrinarnih, povijesnih i jezičkih kontroverzi od hadisa o sedam harfova. (Šāhīn, 2007:49)

Znano je da je Osman, r.a., ujedinio muslimane na samo jednom

harfu, te svoje mushafe proslijedio u tadašnje najpoznatije islamske pokrajine. (El-A'zami, 2014:143-144) On je ujedinio muslimane na jednom harfu kako bi izbjegao sukobe i smutnju među muslimanskom zajednicom. (Alibašić, 2020:30) Ipak, on je ostavio mogućnost da značenje Kur'ana obuhvati i druge harfove. (Latić, 2012:65) Dakle, on nije zaneirao molbu Poslanika, a.s., upućenu Džibrilu: "...pa sam tražio da poveća broj harfova..." Et-Taberi kaže da je Osman, r.a., smatrao da Poslanikova, a.s., naredba da se uči Kur'an na sedam harfova nema obavezujući karakter, već da je riječ o dozvoli koja je data kao olakšica. Muslimanu nije ni farz ni vadžib da pozna svaki od sedam harfova Kur'ana, nego samo jedan od njih, onaj koji je ostavio tim eksperimenta, koje je Osman, r.a., ovlastio da to učine. (Latić, 2012:82) Ipak, neki učenjaci su stava da je Osmanov, r.a., mushaf sadržavao sedam harfova i da nije dozvoljeno da se odustane ni od jednog harfa Kur'ana. (Latić, 2013:43)

Kur'an je odraz Allahovog znanja, te se, samim tim, Njegova objava na sedam harfova ne može do kraja shvatiti i obuhvatiti ljudskim umovanjem. Stoljećima smo svjedoci navedene činjenice, te s pravom možemo kazati da nije u ljudskoj moći da razumije pojam sedam harfova, koji su dati kao olakšica! Ako je nešto ljudskom rodu podareno od Allaha, dž.š., preko meleka Džibrila, a posredstvom Muhammeda, a.s., samim tim, ljudski rod nije obavezan da do kraja shvati svrhu poklona. Ako bismo pokušali definisati poklon, onda bi kazali da je poklon ono što se čovjeku daje radi njega i ljubavi prema njemu. U tom smislu i Kur'an se može sagledavati kao poklon i uputa vjernicima, a jedno

od Allahovih, dž.š., lijepih imena je El-Hadi, tj. Onaj koji upućuje ili daje poklon (vjeru) Svojim odabranim stvorenjima. (Kur'an, VI:125, XXII:4, XXVII:35-36, XLV:23) U tom svjetlu možemo tumačiti hadise o sedam harfova. Dakle, sedam harfova Kur'ana su olakšica i poklon vjernicima, ali njihova suština ostaje nedokučiva. (Ad-Dānī, 1997:31-32, Latić, 2012:55-57)

Muhammed el-Džezeri, poznati učenjak kiraetske nauke, govoreći o sedam harfova, kaže:

ما زلت استشكل هذا الحديث وأفكر
وأمعن النظر من نيف و ثلاثين سنة...

"Ima više od trideset godina kako mi se ovaj hadis čini zakučastim i kako o njemu razmišljam i nastojim proniknuti u njegovo značenje." (El-Buhari, 2009:3/963)

Najpoznatija tumačenja hadisa o sedam harfova

Među mnogim tumačenjima hadisa o sedam harfova, posebno se ističu sljedeća mišljenja: sedam harfova kao kur'anski sinonimi, sedam harfova kao sedam plemenskih dijalekata, sedam harfova kao sedam kiraeta,⁴ sedam harfova kao sedam kur'anskih znanosti, sedam harfova kao sedam promjena lingvističke prirode, sedam harfova kao sedam promjena konsonantske i vokalske prirode... (Fazlić, 2004:297-300) Međutim, većina islamskih učenjaka vjeruje da pojam sedam harfova podrazumijeva sedam jezičkih varijeteta. Et-Taberi smatra da je sedam harfova zapravo sedam vedžhova. Tumačeći hadis u kojem se kaže: "Naređeno mi je da Kur'an učim na sedam harfova, koji su od sedam vrata Dženneta," on kaže da sedam

(Ad-Dānī, 1997:52) On je na stanovištu da postoji više od sedam kiraeta, što je dokazao kroz poznata djela koja obrađuju deset kiraeta Kur'ana. (Fazlić, 2000:40) Stoga, mišljenje da je sedam harfova isto što i sedam kiraeta, nema čvrsto uporište jer kiraeta ima više od sedam, a navedena riječ harf (spomenuta u hadisu o sedam harfova), nema isto značenje kao i kiraet.

⁴ Kada je poznati učenjak Ibn Mudžahid ograničio kiraete na broj sedam, mnogi učenjaci su mu razložno zamjerali, imajući u vidu da će to izazvati zabunu, te da će mnogi izjednačavati sedam kiraeta sa sedam harfova. Velikan kiraetske nauke, Ibn el-Džezeri drži da je sedam harfova "raštrkano" u Kur'anu, te da se ne nalaze u svojoj punini u samo jednom određenom rivajetu ili kiraetu.

harfova predstavlja sedam jezika, a sedam vrata Dženneta značenja koja su položena u tih sedam harfova, a koja se tiču: naredbe, zabrane, podsticanja, zaplašivanja, raspravljanja, kazivanja i primjera, u smislu da onaj koji bude činio ono što je Kur'anom naređeno i klonio se onoga što je Kur'anom zabranjeno, zaslužuje Džennet, a ne u smislu da sedam harfova označava ovih sedam tematskih cjelina o kojima govori Kur'an, kako su to određeni učenjaci tvrdili. (Latić, 2012:76-77) Sva mišljenja o značenju sedam harfova imaju uporište u određenim argumentima, ali se mnogima od njih mogu uputiti i određeni prigovori. Nijedan učenjak nije kategorički tvrdio da je spoznao krajnju istinu o značenju sedam harfova, nego je svaki od njih iskazao i određenu rezervu, zaključujući svoje izlaganje riječima: A Allah najbolje zna. (Fazlić, 2000:37)

Zaključak

Da bismo pokušali odgovoriti na pitanje koja je svrha objave Kur'ana na sedam harfova, prisjetimo se ajeta u kojima se u Kur'anu govori o Njegovom Govoru. Allah, dž.š., kaže: "Reci: 'Kad bi more bilo mastilo da se ispišu riječi Gospodara moga, more bi presahlo, ali ne i riječi Gospodara moga, pa i kad bismo se pomogli još jednim sličnim.'" (Kur'an, XVIII:109)

Također, u Kur'anu se kaže: "Da su sva stabla na Zemlji pisaljke, a da se u more, kad presahne, ulije još sedam mora, ne bi se ispisale Allahove riječi; Allah je, uistinu, silan i mudar." (Kur'an, XXXI:27) Posljednja Allahova Objava, Kur'an Časni, u sebi sadrži sedam harfova koji su dio Objave, a učenjaci su kroz historiju nastojali odgonetnuti značenje sedam harfova. Allah, dž.š., ne radi ništa iz igre i zabave, pa tako i objava Kur'ana na sedam harfova ima svoju svrhovitost, o kojoj istraživači i zaljubljenici u Božiju Riječ trebaju razmišljati i za čijom suštinom trebaju tragati. Između ostalog, cilj je bio približiti Kur'an pripadniku svakog plemena koje je egzistiralo na Arapskom poluostrvu, u to vrijeme, te stvoriti kod svakog pojedinca osjećaj da mu se Kur'an obraća na njegovom dijalektu (slobodno možemo kazati i jeziku, jer dijalekti unutar svakog jezika, a posebno bogatog arapskog jezika, znaju biti toliko međusobno različiti da s pravom možemo konstatovati da dijalekti predstavljaju zaseban svijet za sebe) te mu se tako učini njegovo razumijevanje, učenje i pamćenje lakšim. (Abaza, 2013:13-14)

Značaj i smisao sedam harfova se ogleda i u tome da su nepismenost među Arapima, dijalekatske raznolikosti i različitosti, plemenska tradicija i društveno uređenje, kao i mnoge

druge okolnosti, predstavljali prepreku i teškoću za prihvatanje, razumijevanje i primjenu kur'anske poruke. Također, objavom Kur'ana Časnog na sedam harfova, ukazana je počast poslaniku Muhammedu, a.s., i njegovim sljedbenicima, jer su ranije objave dolazile samo na jednom harfu i upućivane su samo jednom narodu. Sedam harfova doprinosi bogatstvu iskaza i izraza, raznovrsnijim značenjima i tumačenjima kur'anskih ajeta. Objavom Kur'ana Časnog na sedam harfova, arapski jezik je sačuvan od propasti i nestanka... (Fazlić, 2000:43-47) Ovaj rad ćemo završiti citirajući Dževada Šošića, jednog od najboljih poznavalaca kiraetske nauke na našim prostorima: "Ipak, značenje hadisa o sedam harfova ostat će prekriveno velom tajne do Sudnjega dana, zato što nema neprikosnovenog autoriteta koji će potvrditi da je ovo ili ono mišljenje, ovaj ili onaj argument, pogodak željenog cilja. Poslanikovi ashabi nisu postavljali pitanje o značenju sedam harfova jer nisu imali nikakve dileme u tom smislu. Bili su svjedoci okolnosti, uvjeta i prilika u kojima je Kur'an objavljivan, poznavali su svoje vrijeme, ljude, običaje i jezik; razumjeli su specifičnosti, probleme i teškoće života kojim su živjeli. Stoga je značenje hadisa o sedam harfova ostalo izvan okvira njihovih komentara i tumačenja." (Šošić, 2004:40)

Literatura

- Abaza, Armin (2013). *Šu'betov rivajet: komparacija između Šu'betovog i Hafsovog rivajeta*. Mostar: Karadoz-begova medresa, Muftijstvo mostarsko, Medžlis Islamske zajednice Mostar i Fondacija "Hifz Časnog Kur'ana".
- Ad-Dānī, Abū 'Amr (1997). *Al-Ahruf as-sab'a li Al-Qur'an*. Saudijska Arabija: Dar al-mānara.
- 'Abdulmarđi 'Āmir, Rağab. *Ar-Ru'ya al-istišrāqiya li al-ahruf as-sab'a wa al-qirāat al-qur'āniyya*. Bez izdavača, mjesta i godine izdanja.
- Alibašić, Ahmet (2020). *Historija islamske kulture i civilizacije*. Sarajevo: Centar za napredne studije.
- Al-Qārī, Abū Muğāhid 'Abdul'azīz (2002). *Ḥadīth al-ahruf as-sab'a*. Beirut: Muassasa ar-risāla.
- Ar-Rāzī, Abū Faḍl 'Abdurrahmān b. Aḥmad b. Ḥasan (2011). *Al-Ma'ānī al-ahruf as-sab'a*. Qatar: Dar al-manzuma.
- As-Suyūṭī, Ġalāluddīn 'Abdurrahmān Abū Bakr (1987). *Al-Itqān fi 'ulūm Al-Qur'an*. Beirut: Dār an-nafāis.
- Aṭ-Ṭabarī, Abū Ġā'far Muḥammad b. Ġarīr (1972). *Ġāmi' al-bayān fi tafsīr Al-Qur'an*. Beirut: Dār al-kutub al-'ilmiyya.
- El-Azami, Muhammed Mustafa (2014). *Historija kur'anskoga teksta – od Objave do kompilacije*. Preveo sa engleskog jezika Džemaludin Latić. Sarajevo: El-Kalem.
- El-Buhari, Muhammed ibn Ismail (2009). *Buharijeva zbirka hadisa; Sahibu-l-Buhari*, 3. sv. Preveli sa arapskog jezika Hasan Škapur i grupa prevodilaca. Sarajevo: Visoki saudijski komitet za pomoć Bosni i Hercegovini.
- Fazlić, Fadil (2004). *Mushaf Fadil-paše Šerifovića*. Sarajevo: Fakultet islamskih nauka u Sarajevu.
- Fazlić, Fadil (1986). *Sedam kiraeta*, diplomski rad. Sarajevo: Islamski teološki fakultet.
- Fazlić, Fadil (2000). *Tedžvid: komparacija između Hafsovog i Wersovog kirā'eta*.

- Sarajevo: Rijaset Islamske zajednice u BiH i El-Kalem.
- Gološ, Dževad (2018). *Izučavanje kiraeta u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Dobra knjiga.
- Ibn Kaṭīr, Imāmuddīn Ismā'il (1995). *Faḍā'il Al-Qur'ān*. Egipat: Maktaba Ibn Taymiyya.
- Ibn al-Ġazarī, Abū al-Ḥayr Muḥammad Maḥmūd ad-Dimašqī (2006). *An-Naṣr fī al-qirā'āt al-aṣr*. Bejrut: Dār al-kutub al-'ilmiyya.
- Kabiru Sabo, Muhammad (2019). "Revelation of Qur'an in Seven Ahruf (Letters): A Critical Analysis", u: *EAS Journal of Humanities and Cultural Studies*, vol. 1, br. 4. Preuzeto sa: https://sarpublication.com/media/articles/SARJHSS_12_123-130_c.pdf.
- Latić, Džemaludin (2012). *Jezik Kur'ana*. Sarajevo. [neobjavljeno djelo].
- Latić, Džemaludin. "Sedam harfova" *Kur'ana*. Fakultet islamskih nauka. 27.03.2013. Sarajevo.
- Ozturk, Hayrettin (2018). "Concerning The Seven Letters in The Qiraa (Reading) of Qur'an", u: *Современный мусульманский мир*, br. 1. Preuzeto sa: <https://islamjournal.ru/2018/id25/>.
- Šāhīn, 'Abduṣṣabūr (2007). *Tārīh Al-Qur'ān*. Egipat: Nahḍa Miṣr.
- Šošić, Dževad (2009). *Kiraeti u tefsiru Al-Ġāmi' li 'aḥkāmī' l-qur'ān imama Kurtubija*, doktorski rad. Sarajevo: Fakultet islamskih nauka Univerziteta u Sarajevu.
- Šošić, Dževad (2004). *Veza između kira'eta i Osmanove ortografije Kur'ana*, magistarski rad. Sarajevo: Fakultet islamskih nauka Univerziteta u Sarajevu.

الموجز

مالك ميميتش

نزل القرآن على سبعة أحرف

نتناول في البحث ظاهرة نزول القرآن الكريم على سبعة أحرف. هناك طيف واسع من الأحاديث النبوية التي تتحدث عن هذا الموضوع، يؤيد بعضها بعضاً ويكملها، وجوهر تلك الأحاديث واحد مفاده أن القرآن الكريم نزل على سبعة أحرف! يتركز اهتمامنا على ظاهرة مقارنة مواضع الأحاديث المدروسة بشخصيات الصحابة الموجودين في أسانيدنا. لقد اختلف علماء المسلمين في شرح الأحاديث التي تتحدث عن الأحرف السبعة. من المؤكد أن معنى هذه الأحاديث سيبقى سرا أبدياً يجب أن تُستمد منه العبر والمواعظ الجوهرية في هذا الدين.

الكلمات الرئيسية: الوحي، القرآن الكريم، الحديث النبوي، الأحرف السبعة، القراءات

Summary

THE QUR'AN IS REVEALED
IN SEVEN AHRUF

Malik Memić

In this article we deal with the phenomenon of the revelation of the Qur'an in seven ahruf (seven different styles or forms of reading). There is a large number of the Hadith speaking on this topic and those supplement and explain one another. However, the essence of all those Hadith is the same: the Qur'an was revealed in seven ahruf! We were, here, especially interested to show differences in the topics in Hadith regarding the subject as related to different persons listed in *sanad* (transmitters) of those Hadith. Muslim scholars also differ in the hermeneutics of the Hadith relating to the topic of seven ahruf, but the ultimate meaning of these Hadith remains a lasting mystery that should remain a source of essential messages and teachings of the faith.

Keywords: Revelation, Qur'an, Hadith, seven ahruf, qiraats